

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 20.—

VIDEM, 16. - 30. SEPTEMBRA 1952.

Leto III. — Štev. 49

UREDNIŠTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm-Udine

Naročnina: letna 400.— lir, 6 mesečna 200.— lir.

Država in manjšine

V pričakovanju da se bodo rimski vladni krogi nekega dne odločili in pozabili svoja csebna vprašanja in opustili privide neke dvatisočletne slave, ter začeli misliti na ureditev vprašanja našega naroda, smatramo za potrebno, jasno in objektivno proučiti vprašanje ureditve te naše deževce.

Ne vemo če in kdaj bo prišla rimska vlada do takega spoznanja. Vsekakor pa hočemo medtem napraviti enostavno, toda zelo koristno delo: položimo karte na mizo. Hočemo orisati v glavnih potezah tak sporazum, ki bi lahko prinesel pomirjenje med dvema narodoma in mir za prebivalstvo naše dežele. Zato ne moremo biti demagogi, niti ne smemo zahtevati preveč ali premalo. Po drugi strani pa nihče ne sme zahtevati od nas, naj se odrečemo naši narodni zavesti, našemu jeziku, našim navadam, šegam in običajem, ki so dediščine naših prednikov.

Ni potrebno pri tem razpravljati kaj smo; vsak pošten človek mora priznati, da smo italijanski državljani in kot taki imamo dolžnosti nasproti državi, v katere območju živimo. Prav tako pa je treba priznati, da smo slovenske narodnosti, da tvorimo neko narodno manjšino in imamo zato tudi gotove pravice. Te pravice so svete in nihče nam jih ne bi smel zanikati, ker bi se drugače zgodila krivica, ki bi povzročila nezadovoljstvo in bi bila vzrok za razprtije, nasprotovanja, očitke in revendikacije, ki bi lahko nastale v bodočnosti.

Te pravice, ki nam bi jih morali priznati, so: Omogočiti je treba vsemu prebivalstvu Beneške Slovenije, da ohrani svoj jezik in svoje šege.

Ustaviti je treba raznarodovalni proces našega ljudstva in tudi naše zemlje, ki se dela na ta način, da silijo domače prebivalstvo v emigracijo in podpirajo priseljevanje ljudi iz drugih pokrajin Italije.

Omogočiti je treba mladini iz naših dolin študiranje v svojem materinskem jeziku, da bi se ustvarilo tisto kulturno življenje v slovenskem jeziku, ki je sedaj skoraj popolnoma zadušeno in ki lahko obstoja samo v napol skrivni in najprimitivnejši obliki.

Podeliti nam je treba avtonomijo s specialnim statutom, ki nam bo nudil možnost, da bomo lahko poskrbeli za izboljšanje našega današnjega gospodarskega in socialnega položaja, ki je zelo težak.

Morda bo kdo ugovarjal, da pomeni avtonomija prvo stopnjo iz katere bi se potem razvila ideja separatizma. Taka trditev bi bila vsekakor zlonamerna. Glavni italijanski dnevnik »Nuovo Corriere della Sera«, ki je masonsko-liberalno usmerjen, je je torej proti deželni avtonomiji, je moral priznati (7.9.1952), da je avtonomija na Siciliji odpravila separatizem, KER AVTONOMIJA NE IZKLJUČUJE, AMPAK UPOŠTEVA IN CELJU POJAČUJE ZAVEST DRŽAVNE SKUPNOSTI.

Če upoštevamo še etnično-zemljepisno razliko med Sicilijo in Beneško Slovenijo, mora vsakdo pošteno priznati, da bi bila taka avtonomija zelo koristna, ne glede na to, da imamo do nje polno pravico.

Kar pa se tiče našega posebnega položaja, ki ga imamo kot narodna manjšina, ne smemo gledati na ta pojav z nezaupanjem in ne iskati v njem vzroka razdora in nesporazuma med dvema državama. Bolj kot kdaj koli se je izkazalo sedaj, da so evropske države majhne in v lastnih mejah ne morejo zadovoljiti, da bi zajamčile svojim narodom primeren kulturni in gospodarski razvoj

in da bi nudile dovolj jamstva za obrambo proti zunanjim napadom, pa naj si bodo ti odprti in nasilni, ali pa zakriti in indirektni.

Tako je potrebno ustvariti neko skupnost evropskih narodov, ki bo temeljila na medsebojnem razumevanju, spoštovanju in na medsebojnem gospodarskem in kulturnem sodelovanju. Lahko rečemo, da so bili v današnji Evropi v teku dveh zadnjih svetovnih vojn porušeni skoraj vsi mostovi med posameznimi državami. Narodne manjšine lahko postanejo tak most, ki ga nikakor ne smemo porušiti. Tega ne smemo storiti, ne samo v lastnem, ampak tudi v interesu vse Evrope in v interesu bratstva med vsemi narodi.

Samo s spoštovanjem narodne manjšine lahko neka država dokaže, da je toliko kulturna in zrela, da spoštuje in razume tudi druge. Le na ta način si lahko

ko pridobi zaupanje drugih in bo imela pravico zahtevati, da ji tudi drugi dajo primerna jamstva.

S tega vidika je Beneška Slovenija važna ne samo za obe sosednji državi, ampak tudi za vse druge evropske države, od Anglije do Francije, Avstrije in Grčije.

Na taki moralni osnovi pa ne moremo računati s številčno močjo neke narodne manjšine in pri tem razpravljati ali naj se tako narodno manjšino žrtvuje na žrtveniku državnega egoizma, ali naj se spoštuje njene pravice. Upoštevati je treba obstoj narodne manjšine kot take, pa četudi bi bila številčno zelo majhna, kar bi ne smela biti pretveza za njeno uničenje.

Besede uničenje pa ne smemo upoštevati samo v moralnem, ampak tudi v praktičnem pomenu. Vedno moramo imeti pred očmi, da kdor nateguje elastičen trak, bi moral vedeti, da obstoja možnost, kadar ga bo preveč nategnil, da se mu bo izmuznil iz roke in ga oplazil po drugi.

Na pragu šolskega leta

Dne 22. t. m. bi moral biti začetek šolskega leta. Z veseljem ugotavljamo to dejstvo, ker bo z bolj zgodnjim začetkom pouka ustrezno mnogim in med temi tudi našemu ljudstvu. Začeti prej s šolskim poukom pomeni, da bo šolsko leto prej tudi zaključeno in da bo prenehal pouk še pred veliko vročino, ki otežkoča otrokom učenje. Je pa še nek drugi vzrok, zaradi katerega odobravamo to spremembo. Na ta način bodo otroci rešeni šolskih dolžnosti prav v mesecih, ko bo lahko njihova pomoč najbolj koristna doma in v družini. Šolarji bodo lahko od blizu sledili delu svojih staršev in se prepričali na lastne oči, koliko truda stane tisti košček polente in sira, ki ga dobijo za kosilo. Poleg tega pa bodo lahko pomagali pri delu s tem, da bodo prinesli svežo vodo svojim staršem, da

bodo odnesli opoldne kosilo na polje, da bodo prinesli tistemu ki dela, potrebno crodje, kadar ga bo potreboval.

Prav tako bodo lahko koristno pomagali tudi že bolj odrasli, ki študirajo na srednjih šolah v Vidmu ali v Gorici. Zaradi tega, kot se pripravljajo na razumsko delo, cijaki nimajo pravice, da bi se odtegovali od težkega kmečkega dela. Zgodovina nas uči, da so vsi veliki predsedniki ZDA, kot mnogo drugih državnih glavarjev, ki so vse svoje življenje porabili v prid socialnega napredka narodov, v svoji mladosti služili vsakdanji kruh in se vzdrževali pri študiju z ročnim delom. Le na ta način so znali ceniti delo svojega bližnjega.

S tega vidika je torej koristno, da se prej začne in prej zaključi šolsko leto.

Nasilje rodi odpor

Zalibog pa moramo zopet ugotoviti, da se tudi letos ni sprejelo in spoštovalo principa, da imamo tudi mi pravico do pouka v svojem materinskem jeziku. Poleg tega pa je treba ugotoviti, da se je tudi letos skušalo na vse načine preprečiti, da bi vedno večje število naših otrok odšla študirat v slovenske šole v Gorici in v Trstu. Časi se spreminjajo, mineva jo leta in spreminja se tudi govorniški oder, metode pa ostanejo vedno iste.

Najprej so začeli rabiti silo in skušali nasilno preprečiti tako orientacijo pri naši mladini. Tako smo že pisali o odprtem vmešavanju javnih organov, civilnih in cerkvenih oblasti in tudi sodnih organov. Tako so v tem obdobju pozvali starše, da morajo odgovarjati zaradi svojega »zločina« pred župani, občinskimi tajniki, karabinerskimi podčastniki celo, ter predvsem pred okrajnim sodnikom v Tarcentu.

Ta način postopanja pa ni prinesel zaželenega uspeha, ker je rodil pri ljudstvu odpor, kar je tipično za slovensko ljudstvo, ki se nikoli noče ukloniti pred silo. Nasproti pravici močnejšega, so postavili svoje pravo in svojo vztrajnost v odporu proti nasilju.

Nova taktika

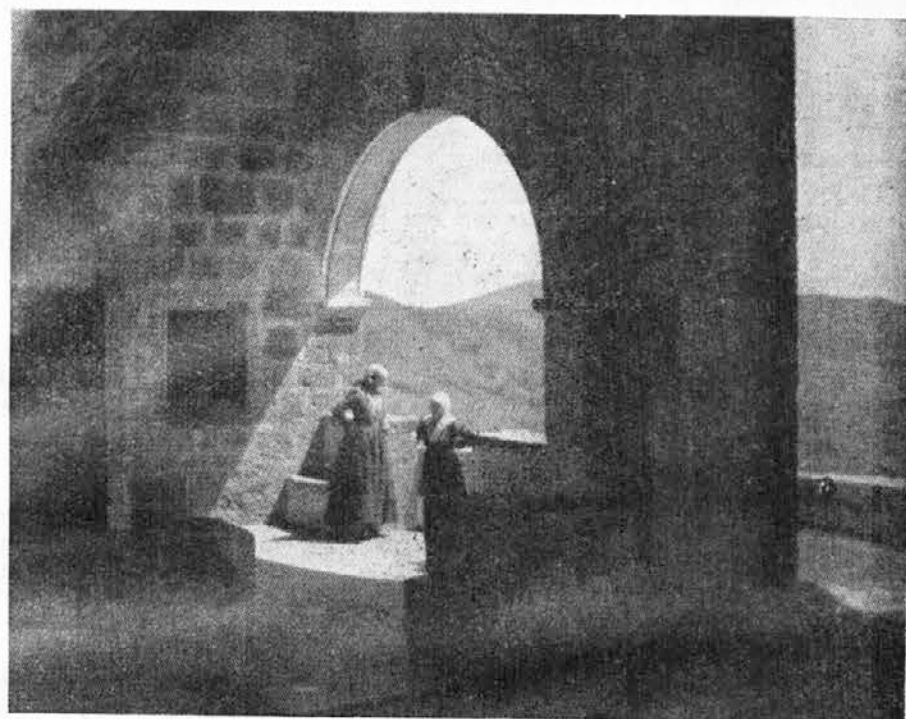
Spričo takega neuspeha so se začeli posluževati nasprotniki drugega orožja: začeli so se prilizovati. Zavod za vojne srote v Rubignacu je bil vedno hermetski zaprt za mladino iz naših dolin, ki bi rada študirala. Nenadoma pa so dali

na razpolago učencem iz Beneške Slovenije sto mest v tem arhitektonsko vzornem zavodu, ki ima prvovrstne zdravstvene in športne naprave.

Center za zaščito dece (Centro di tutela minorile) v videmski pokrajini je že več let životaril brez sredstev, in vsako leto večal svoj primanjkljaj, za kar so pričla tudi njegovi letni računi, ki so bili objavljeni. Nenadoma pa so prišli gotovi krogi do spoznanja, da bi lahko tudi ta zavod koristil pri raznarodovanju. Tedaj so mu po letih zapuščenosti nenadoma poslali iz Rima veliko podporo, ki obsega stotine milijonov, s katerimi je lahko plačal svoje dolgeve in povečal svoje možnosti ter sprejel 60 učencev iz Beneške Slovenije. To pa je bil tudi pogoj, zaradi katerega je dobil zavod omenjene milijone.

Toda tudi tako prilizovanje, čeprav je imelo kakšen uspeh, ni prineslo tiste koristi, ki so jo oblasti od njega pričakovale. Tako so sedaj začeli zopet z novo taktiko.

Nič več ni nasilnega pritiska od strani oblasti, ampak potrpežljivo delo s katerim pripravljajo mladino že mesece in mesece poprej. Ker imajo možnost, da sprejmejo sedaj okrog 200 otrok, že od začetka poletja pripravljajo posamezne otroke in njihove starše tako materialno, kot duševno na to, da bi vstopili v erega izmed državnih vzgojnih zavodov. Lahko rečemo, da kadar nek učenec osnovne šole pokaže malo več nadarjenosti in veselja do študija, ga njegov učitelj

SLIKOVITA CERKVICA V RAMANDOLU OB VZNOZJU BERNADIJE

V potu svojega obraza

Problem vodovodov je morda tista stvar, ki ima najbolj negativen vpliv na položaj našega prebivalstva in mu najbolj otežkoča življenje. Pri tem ne moremo niti govoriti o vodovodu te ali one vasi, ker bi v takem primeru bili prisiljeni napraviti seznam večine vasi 16 občin v Beneški Sloveniji. Dejansko ni niti ene občine, ki bi imela dovolj pitne vode po vseh svojih vaseh. V mnogih primerih imajo vodo, ki ni priporočljiva za človeško rabo. V drugih primerih pa nimajo niti take vode in ljudje so prisiljeni hoditi zelo daleč po njo. Včasih leže vasi na vrhu hriba, ali pa visoko na pobočju kakšne gore in morajo hoditi po vodo k studencu prav na dno doline.

Toilko se je že govorilo in pisalo o tem vprašanju, da je v resnici popolnoma brez potrebe ponovno opozarjati oblasti nanj.

Vprašamo se samo, zakaj prav iste oblasti, ki se v zadnjem času tako brigajo za ustanavljanje šol in otroških vrtcev za raznarodovanje našega ljudstva, ne poskrbe niti v najmanjši meri za rešitev tega, tako važnega vprašanja. Ali je morda to zato, ker so naši upravitelji res pravi demokristjani in hočejo opozoriti prebivalstvo s tem, da si mora nositi pitno vodo od daleč, na evangeljski izrek: »Jedel boš vsakdanji kruh v potu svojega obraza.«

Mi pa moramo pri tem pripomniti, da je naše ljudstvo tako revno, da se hrani izključno le s polento. Nihče pa ni rekel, da se je treba toliko potiti za preskrbo vode, ki služi za polento.

In končni rezultat

Seveda se potem o prvi priliki skušajo otresti takih dijakov, ki stanejo preveč. Zato so taki učenci lahko gotovi, da bodo, razen v primeru posebnih zaslug, imeli ob koncu leta ponavljalne izpite in da jih bodo potem vrgli. Dovolj je, da se prepričamo o tem, če pogledamo število tistih, ki so se morali pripraviti za ponavljalne izpite v jeseni in ki jih ni malo med tistimi, ki so letos obiskovali tak zavod v Čedadu (Po čudnem naključju imajo skoraj vsi ponavljalni izpit iz italijanskega).

Na ta način so začeli ustvarjati posebno kategorijo faliranih študentov. Taka mladina se bo le težko zopet privadila delu v gozdu ali pri zidarjih, ker bo imela v sebi ponos, da je študirala. Po drugi strani pa ji njen študij ne bo prinesel nobene koristi, ker je bil zgrehen in nepopoln.

Vsekakor pa je precejšnje število take mladine, ki ne nasede te vrste prilizovanja, ampak ohranja neokrnjeno zavest svoje narodnosti in željo, da si ohrani rabo svojega jezika.

Primeri iz zgodovine

Majhen primer dvatisočletne rimske kulture, kot ga navaja neka znana italijanska revija: »Desettisoči državljani so bili oropani svojega premoženja (kot Virgilij), da so se z njim obogatili malopridni vojščaki državljanskih vojn. Krvoločni in pokvarjeni roparji, kot Clodjo, so nebrzdano gospodarili več let v glavnem mestu.«

Tisti časi so sedaj postali nekaj vzor slave in rimske pravice. Čez dvatisoč let bodo morda na isti način opevali današnjo dobo. Kakšen zgodovinar bo skušal zapisati resnico, toda njegove besede ne bodo naše poslušalce, ker se bo do takrat rimska slava podvojila: iz dvatisočletne bo postala štiritisočletna.

Še čitamo o zgodovini Rima: »Odkar Rim ni več glavno mesto cesarstva je preteklo skoraj tisoč let. In v teh tisoč letih je preteklo mnogo vode pod mostovi. Često je bila ta voda grda, polna blata, ki je pokvarila ročno strugo in temelje mostu.«

PRI NAS IN PO SVETU

O LITERATURI ZA OTROKE V ITALIJI — Italijanski senat je sestavil posebno komisijo, ki naj bi sestavila predloge za osnutek zakona o publikacijah za otroke. Ta komisija je bila sestavljena zaradi tega, ker so imele dosedanje publikacije za otroke v Italiji zelo slabe učinke.

ZAKON PROTI BREZPOSELNOSTI — Po poletnih počitnicah bo italijanski parlament v najkrajšem času pričel s svojim delom. Na prvi seji bodo pretresali podatke v zvezi z zakonom proti brezposelnosti.

GROF SFORZA UMRL — Dne 4. septembra je umrl po daljši bolezni v 79. letu starosti nekdanji italijanski zunanji minister Carlo Sforza. Sforza je bil zunanji minister vse do prihoda fašistov na oblast. Kot član republikanske stranke je bil po drugi svetovni vojni ponovno imenovan za zunanjega ministra in je opravljal to dolžnost vse do pred enim letom.

GENERAL NAGIB SEŠTAVIL NOVO VLADO — General Nagib je sestavil novo egiptovsko vlado, v kateri je predsednik in hkrati minister za vojsko in mornarico. Za podpredsednika in notranjega ministra je bil imenovan Sulejman Hafez, podpredsednik državnega sveta, za zunanjega ministra pa sedanji poslanik v Jordanu in Iraku Ahmed Farag.

VAL MRAZA V FRANCIJI IN ANGLIJI — Hladni val je zajel pretekli teden v Zahodno Evropo. V južnih krajih Anglije in v Severni Franciji je nastopil hud mraz. Temperatura v Švici je naglo padla za več stopinj.

HUDA NESREČA NA DONAVI — Na Donavi se je zaradi močne burje prevrnila rečna ladja »Niša«, ki je opravljala reden promet med Beogradom in Zemunom. Pri tej nesreči je našlo smrt v valovih 106 oseb. Žrtve so bile pokopane na državne stroške. Prizadetim družinam bo dala država pomoč v denarju, za otroke in srote pa bo skrbela beogradska občina.

REZIJA

Naša občinska davčna komisija je končala s svojim delom in teko napravila nov seznam za plačevanje družinskega davka. Davki, ki smo jih plačali lansko leto so bili zelo visoki za naše ljudi, če pomislimo, da je moral oddati naš človek po svetu, da si je mogel zaslužiti lario. Kaj bo pa letos, ko so občinske davke podvojili in celo potrojili? Vsi se o tem sprašujemo in zato so ljudje upravičeni, da tožijo o previsokem obdavčenju.

Vemo, da je davke treba plačati, toda ti naj bi bili zmerni. Naše življenje se ni prav nič izboljšalo od lanskega leta, nasprotno, letos se je dvignilo število brezposelnih in tudi že tako slabi prideki so bili prizadeti najprej od suše potem pa še od neviht. Zakaj torej visoki davki? Nihče ne vpraša kje bomo vzeli denar, samo mi vemo, da je vsaka lira, ki je plačana v občinsko ali državno blagajno za nas kos polente manj, saj o kruhu ne moremo niti govoriti.

GORJANI

BREG — Dna komišon naše vasi ne sia na kumun za vjedati kaj debita o má an kaj to bi tjelo priti a plačati našim ljudem, če no zajtra no se odcjepejo od Gorjan. Če te informacije, ki so dali našim možem, ki so šli jih prašat no korišpundijo resnici, naša vas na bi muorla plačati približno dan milijon lir. Judje, ki so tuole zvjedali so se zlo ustrašili, zak' za no vas malo an pouno mi-zerje tej, ki to e naša, dan milijon lir to nje malo. Zattoo to če biti malo naših judi, ki ne se če uzeti impenjo za plačati njih part tega debita an takoviš, šparance za priti ta pod bardski kumun na e zlo težka.

FLAJPAN — Zadnji dan avošta smo mjeti tu Flajpanu segro za teštežjati drugo obljetnico inauguracijon našega turna an reštauro naše cjerkve. Skoda velika, ki njesmo mjeti ljepega timpa, drugač te tjelo priti doš judi, zak' naša vas na e tu ljepti pozicijoni.

BRDO

U našim ta zadnjim »Matajur« smo pisali, ki neka delegacija Viskorsene ne se obarnila našemu šindiku za mu prositi, ki on povjede našemu kumunskemu konsej, ki Viskorseni ne bi tjeli priti pod naš kumun. Zak' no naši judje vje-dita, muoremo povjedati, ki ta inicijativa na nje partila od Viskorsé, ma tej, ki smo zvjedali, so poglavarji našega kumuna, ki so se obarnili do Viskorsene zak' no nardita to štampenjo. Reči no stoji takole: skupina bardskih an zavar-skih poglavarjou no majú tu lave to za prenesti sedež komuna spekat tu Bardo. Za morjeti priti do tega oni no majó bizunjo pomoči Viskorsene, če no boju tjeli priti pod Bardo. Zattoo no djelajo no veliko propagando po Viskorsí, zak' no judje se nazadnje odcepita od Tajpane an pridita pod naš kumun.

Z našim krajem ve muoremo povje-dati, ki take inicijative ne njeso tu inte-resu našega populja, zak' Viskorsó spravi-ti pod naš kumun to pride rejči, pod-lošti te judi še pod venčo znaacionaliza-cjon, zak' tej, ki to e usjem znano, Vi-skorsó ne dosti več koj naša vas kon-servala nje stare tradicijoni, pru zavoj tegá, ki ne ba simpri pod dan kumun, ki on se nje pustu znaacionalizati tej Terska dolina. Zattoo mi ve njemamo bi-zunjo promoviti no acjon tu Viskorsí, ki na ma za škopo pulitik znaacionaliza-ti naše kraje, ki governo s pomočjo do-mačih odpadnikov on jo vodi že več ljet. Tuole no se ne uzabita naši judje.

TER — Tu naši vasi e se ustanoviu, po inicijativi enega domačega komitada, dan konsorcio za pogozdovanje naših gorá. Za intant no če začeti pogozdova-nje tu zoni Ter, Brdo, Sodlišče an svjet, ki no če biti tu njim usjane plante, on má no površino za približno 3000 etarje. Kar no boju pogozdovani teli kraji, no če potim začeti plante sjati še tu dolini Muzac-Beil potok. Za tole djelo narditi ne forestal sigurala, ki čemó mjeti čode-ljenih 7 milijonou lir.

Tale inicijativa na je zlo dobrá an za-tuo ve rakomandamo usjem našim ju-dem, ki no se upišita tu te konsorcio, zak' djelo, ki no boju narditi ta na njih zemji to če biti plačano. Če naši judje no boju se loži usi skup za pogozditi naše gole gore, čez 40 ljet ne bomo mjeti bi-zunjo hoditi po svjetu djela hledat, ma čemó mjeti s čem živiti ta na naši zemji.

PODBRDO — Fameja našega vaščana

Sgarbana Olinda ne ba močno razvese-jena zavuj rojstva ne ljepe čičice, ki so ji loži za ime Marija-Silvana. Mladi čičici an staršem naše augurije.

SEDLISČE — U hiši našega vaščana Micottis Ludvika e se rodiu dan ljept si-rič, ki so mu loži za ime Karlo. Malemu sinicu ve auguramo, ki on prece urasti an pomaj srečnim staršem.

ZAVRH — Pred kratkim je paršá iz Trsta skupina speleologou (raziskovalci jam) ki so se ogledali naše ljepe kraške jame. Povjedali so, ki no če spekat se uarniti, zak' naše jame so zarjes intere-santne. Sperajmo, ki no bodita simpri buj poznane naše jame, zak' takoviš naša vas na če mjeti dosti komercija.

TAJPARNA

PLATISČE — Preteklo sredo je šla iz naše vasi skupina romarjou na božjo pot na Sv. Višarije. Skupina je bila orga-nizirana od našega duhounika, g. An-gel Špekonsja, ki jo je tud' spremiu. Sku-pina se je varnila damú u četartek. Skoda pa, ki u Kanalski dolini je blo previč mras an zavuj tegá naši romarji njeso mogli tistega izleta več kot tkaj uživati, zak' gor na Sv. Višarjah je za-gadu snjeht. Zattoo uprašamo našega go-spuoda, de bi drugo ljeto organizirou to tožjo pot kak tjeđan prej, kadar je buj gorkuó.

VISKORŠA — Use pratike za narditi Dolenjemu koncu akvedot so zaspale. Pred parimi ljeti so nam povjedali, ki Genio Civile e štancjou pet milijone za narditi te akvedot an sam prefekt e po-vjedu naši delegacije, ki ne šla ta h nje-mú, ki to djelo to če biti nareto.

A kuo no čakajo za nam parpejati uo-do? Muortej no koventajo še judi, ki ro zabolita s tifeñ prej, ki no nam jo par-pejajta. Prosimo naše može, ki no se za tuo kaj več interesajta.

BREZJE — Ljetos na sv. Mihael, ki o spade tu poneđjak čemó mjeti tu naši vasi dua dni fješte. Segra na če začeti tu nedež 28. setemberja an finišati na sv. Mihael. Mladina, tej usako ljeto, na če organizati ples tu lokalje od latarije.

NEME

MAJŠA ZA NASE PADLE — Dne 29. setemberja so obljetnica žalostnih dni, kar so pred 8 ljeti paršili tu našo vas fa-šisti an Njemci, ki so ustrjelili brez ma-jedni kolpe naše vaščane Gujon Jožefa, Gujon Valentina, Mattiuzza Jožefa, Mat-tiuzza Silvia an Vlazutti Ivana Zattoo te dan čemó mjeti tu naši cjerkvi majšo za onorati te naše martirje, ki so spadli ta pod plonb barbarstva, režima, ki e nas daržou 25 ljet ta pod njegá peto. Zattoo naj nobendan ne mančej tej majši.

Akvedot par Ujante na Visontu

Or nad Karnahito, tam par Ujante,
Se ne more počistiti srakice al mudante.
'Saka fameja tarpi velike škode
zak njema vode.

Majó, te rjes, dan star akvedot,
Pa kaj vejá, če jim daja lužo tu segiót.
Zarjes se točijo luža an udaci,
debeli tej pauci.

Paj po ljete, tu veliki suši,
Je nje tikaj za napiti dvje úši.
Zavuj tegá usé hčere an babe,
so jezne an slabe.

So jezne an slabe usé gospodnje,
Zak njemajo vode za čistiti pinje.
Je njemajo čiste za obed narditi,
še manj za piti.

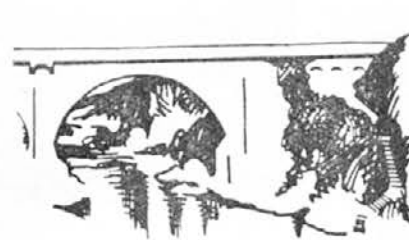
Za morjeti napraviti polentu al župu,
Muora iti po vodu fin or pod Rupu.
Daleč no uru krivega trojá
usaka žená.

Je dougo časa, tuo usjem je znano,
Ke na kumun no pismo je blo poslano.
Da bi vodo od zverjala tam or pod Skali,
tu bork parnáti.

Ma dole u Njemah, naš šjor župan,
Se ne briga za Ujante, on je Furiam.
Jim zna nabasati samó velike táce,
od parve klése.

Viži Škurjan.

IZ NAŠIH VASI

AHTEN

Tu tim zadnjim konseju, naši komun-ski može so deliberali aprovacjon pro-žeta geom. Bertolussi-ja za sištemacjon potoka Maline. Za to djelo narditi, ko-mun on če mjeti no špežo za 7 milijone lir.

Simpri tu tjem konseju te deliberalo še zgraditeu djelouskih hiš od »I.N.A. Case« za 14 milijonou lir. Prožet za te hiše on če narditi geom. Bennati iz Vid-ma.

MALINA — Pre kratkim so začeli dje-lati za napeljavo uode tu našo vas, buj točno tu bork Prederones. Kar so par-prauli za tube začeti skladati ne paršla na komišjon od našega komun, zak' no bi tjeli, ki to zvjeralo to déj uodo še Ahtnu an zattoo so za nekej časa djelo ustavili. Tu resnici to zvjera'o to ne more dajati uode še Ahtnu an zattoo ko-mun o má se lošti tu glavó, ki te uode to ne more še drugod napeljati.

TORJAN

Pred kratkim e paršú tu našo vas mjedih provincjal za vidati, če uoda, ki ve točimo na je pitna. Od prove, ki mje-dih e naredu te rižultalo, ki naša voda na nje zórava an mjedih e komunú po-vjedu, ki judi no ne smijejo je piti če no nečjejo se dobiti kake boljezei.

SKRILA — Adna komisi'a djeloucu, ki no djelajo tu kamnolomu čedadške ce-mentarne, ne šla h direkciji fabrike za prositi, ki no zvišejta sedanje plače.

MAZEROLE — Tu naši vasi so nardi-li narbuj te veliki otroški vartec od cje-le provincje. Otroški vartec bo mogu sprejeti najmanj 60 otrouk, ki mislemo, de u naši vasi jih še od deleč nje tkaj.

SV. PETER SLOVENOV

Medtjem ko za druge kraje skarđio, de stanuje zdraunuk, babica an živino-zdraunuk blizu vasi, de jih morejo ljudje na usakim momentu klicati, je par nas glih narobe. Naš živinozdraunuk, ki je prej biu u Špjetre, se je preselil sadá u Videm an takuo ga njemamo nimar na razpolago. Rjes je, de pride usak dan u Špjetar, a učasih zavoj tega ali onega uzroka ne more prit an odstikrat se go-di, de ga glih takrat nuca kak kmet. Ker mora živinozdraunuk bit nimar u našim kamune, smo upravičeni, de protestiramo, de je šu takuo deleč u Videm stanovat. Če pa nečje stat u naši vasi, naj naš kamun skarbi, de se ušafa dru-gega, sa jih je dosti živinozdrauniku, ki bi radi sprejel to službo u našim kamu-ne. Naj povjemó še, de muora živino-zdraunuk ujeat ne samo u Špjetre- an pa tud u Podbonescu an Sovodnje. Za-tuo je najno potrejbno de se ima takega živinozdraunika, de bo stau nimar u Špjetre.

DOLENJI BARNAS — Par nas se do-bi še nimar kak človek, ki se ne darži lecu an poskriuš kuha žganje. Adan ta-kih je tud Costaperarija Evgen iz naše vasi. Prej al' potlé pa se pride takim lju-dem na sled an takuo se je zgodilo tud' u našim slučaju. Naš vaščan je biu osumljen, de kuha žganje an tuo je par-šio na uho financarjem an zattoo so ne-ko nuoč napravili perkuizicjon u njego-vim hljevu, ki je malo von iz vasi an not so ušafal use priprave za žganje ku-hat. Kadar so perkuizicjon nardil, Co-staperarija nje biu prisoten an zattoo sa-dá praví, de tisto nuoč so mu nesli 52 zajcu. Kolku je resnica na tem ne vje-mo an zattoo za tole novico, ki se šir po vasi ne odgovarjamo, če nje resnična.

AZLA — Preteklo soboto sta se u Špje-tarski cjerkvi poročila Prapotnik Mirko iz naše vasi an Tomazetič Marija, učiteljica.

SV. KVIRIN PAR MUOSTE — Našo vas tvori skupina 20 hiš in leži pru tam kjer gre daržaua cješta preko muosta čez Nadižo. Ta skupina hiš, ki se hliče Sv. Kvirin par Muoste je razdeljena na dvje parti an zattoo hiše, ki leže na čam-parni kraj Nadiže spadajo pod Špjetar-ski kamun, hiše na desnem kraju pa spadajo pod Cedad.

Te hiše u resnici tvorijo adnó samo vas an zattoo se nam zdí zlo čudna ta razdeliteu. Špjetar, ki je glauini kraj hiš na čamparnim kraju Nadiže je deleč od

Sv. Kvirina samo 2 kilometra, medtjem ko je Cedad deleč 5 kilometra. Al ne bi bluo pru, de bi spadala cjela ta vas pod Špjetar?

GOENJI BARNAS — Ta stari ljudje naše vasi zlo kumrajo, zak' u cjerkvi se ne pridga več po slovensko an jim nje dana več ni možnost, de bi se spovje-dal u njih jeziku. Če cjerkvene oblasti skarbe rjes za ohraniteu vjere, bi bluo pru, de bi se ta učila u slovenskem jeziku, zak' tle par nas italjanskega jezika se ne guarí.

FOJDA

Smo čuli praví, ki dan botanik iz Vidma an če priti po naših gorskih va-seh daržat dan kors za judi naučit kako an ke zdravilne trave to se pobjera. Inicijativa na je zlo dobrá an zattoo naj gredó usi naši judje poslušat lecioní tega botanika, ki ne če biti daržane brez-plačno. Po naših gorah to je dosti zdra-vilnih trau an rož, ki če ne boju pobra-ni tu tim pravim cajtu an tej, ki o bo botanik uču, judje no če mjeti ljept za-služek, zak' take reči no dobró plačujejo.

CEDAD

Po tukim cajtu, ki so obečeval to na-zadnje naše mjesto méu nou špitau. Dje-lo nje še začelo, zvjedal smo pa, de ga boju preca začel, zak' so bli že dani na razpolago 105 milijonou lir od katjerih 70 milijonou bo dala daržava, 10 mili-onou bo dala posojilnica 25 milijonou bo pa dau naš kamun. Ta denar služi za parvo part djel, medtjem, ki ta druga part po koštala najmanj 140 milijonov lir. Za izpouniti cjelo djelo bo potrjeba še 30 milijonou lir, katjere bo finansi-rala sama uprava špitau.

SOBOTNI TARG — Ze dugo ljet ne pomnimo, de bi bli sobotni targi par nas takuo slabi kot so ljetos. Vasi Nadiške doline so ljetos pardjelali, čeglih je tu-ča zlo škode nardila, dost sadja, ki ga vozijo na naš targ na prodajo. Na žalost pa ga težkuo prodajo, zak' ljetos je zlo malo targoucu, ki pridejo kupuvat, an tiste, ki prodajo plačujejo zlo po niz-kem kupu. Ljudje, ki pernesajo sadje na prodaj ga muorajo dat za takuo nizki kup, ki se ne muorejo plačat niti stro-škou za prevoz. Takuo smo videli, de so ble prodane breskve parve suorte po 10 lir kilogram, češple po 10—12 lir kilo-gram, medtjem, ki jabuka an hruške se ph ne muore niti prodat.

Dok je bla odparta gornja Soška doli-na našemu mjestu je blu drugač, zak' tam je paršio puno targoucu, ki so po-kupl an dobró plačal.

ZGUBLJENO KOLO — Pretekli tje-dan so ušafal na placu sadja an zelenja-ve skoraj novo kolo, ki se ne vje duo ga je zgubiu. Kolo je bluo spravljeno od čedadskih kamunskih stražarjou. Zainte-resirani človek ga lahko bo imú nazaj povarnjenega, če se obarne na oficij »Vigilanza urbana«, ki stoji glih pod ka-munskim oficijam. Muora pa dokazat, če kolo je bluo njegá an seveda bo muo-ru plačat takso, ki se muora dat tistemu oficijhu za ušafane reči.

PRAPOTNO

Kakor je usjem znano ima kakih 100 posestnikou svojo zemljo na drugi stran kunfina na jugoslovanskim teritorju. Ti-sti posestniki imajo zavoj tegá velike te-žave, zak' njemajo usi dvolastniškega do-voljenja za hoditi čez kunfin svojo zem-ljo obdjelovat. Naš kamun se zattoo ma-lo briga, de bi interesiranim kmetom na-svjete daju kam naj se obarnejo an kake-šne dokumente naj nardijo za dobit tisto dovoljenje. Med tistimi poglavarji, ki bi muorali ljudem povjedat, de obstoja med Italijo an Jugoslavijo nek akordo za iz-dajanje takih dovolenj, so nekateri taki, ki pravijo, de tja se ne muore iti an še druge leresnične reči. Tuo djelajo sevjeda za blatiť bližnje daržavo, zak' mi smo sigurni, ki tisti vjedo, de se lahko gre na drugo stran kunfina djelati svojo zem-ljo, če se ima use potrejbne dokumente.

Zavoj takih neresničnih govoríc, po-vjemó usjem tistim, ki majo zemljo na drugo stran kunfina, de muore usak do-bit tako dovoljenje, če na tiste stran kunfina resnično poseduje zemljo. Proš-

SREDNJE

Skupina domačih odpadnikov, ki za korist bi zatajil še samega sebe, hodi ekuol propagando djeluč za ljudi prepri-čat naj bi zahteval, de naš gospod bi pridgu samo po taljansko. Ne bi nič re-ki, če tisti bi bli Italijani, a žalostno je, ce so tisti domačinke, ki doma slovensko guorijo an italijanski jezik ga težkuo za-stopijo. Naši ljudje pa ne gredo za nji-mi, zak' vedo ed kuod je paršla tista ini-cijativa.

U naših cjerkvah se je nimar po slo-vensko molilo an nimar se je poslušalo slovenske pridge an tuo naj se dobro zapomnijo tisti, ki so se pustili zapeljat od laške protislovenske propagande. Če je kajšnemu par nas slovenska beseda u cjerkvi na poti, naj hodi poslušat ita-lijanske pridge drugam.

OBLICA — Našemu vaščanu Margliju Mariju se je rodiu puobič. Novorojenšku an njegoví materi želimo puno zdravja an sreče.

RAUNE — Umrla je naša vaščanka Florjančič Alojzija, stara 73 ljet. Na po-greb je paršio dost ljudi, ker je bla ran-ca dobró poznana an parljubljena med ljudmi. Buoh ji dej večni mir!

SOVODNJE

Nje dugo od tega ko so par nas spet veselo zapjel zvonovi. Prej smo mjel tri stare zvonove, ki so bli u cajtu uojske poškodovani an zattoo so zvonil ubito. Končno smo pa po zaslugi monsinjorja Costantini-ja paršili do novih, ki so jih nardil u videmski fonderiji Brioli. Ob ti-sti priliki je bla usa naša vas u velikem prazniku, zvonove je žegnú famošter iz Špjetra gospuot monsig. Bertoni.

JERONISČE — Ljetos je bla končno nareta pot, ki pelje iz Strmice u našo vas an takuo smo pred kratkim videl privozit po tej cjesti parvo motočikletu. Začudenje je bluo zlo veliko posebno med našimi otroci an ta starimi, ki nje-so še nikdar šli von iz svoje vasi an za-tuo njeso še nikdar videl takega »mudež-rega« vozila. Motočikletu je vozu Beu-cker Bruno iz Muosta.

GRMEK

ZVERINAC — Pretekli tjeđan je mo-dras piču 12 letnega Tomazetiča Silvia, ki je pljeu na krompirišču. Modras ga je piču na desno ного an ker nje blo par rokáh zdraunika, mu je dala parvo pomuoč babica iz Hlodiča.

PLATAC — Pretekli tjeđan se je do-godila nesreča Vogriču Izidoru iz naše vasi. Mož se je vraču iz Gorenjega Brda damú u Platac pozno po noči an mu je zavoj slabe poti an temé spodarsnjelo an takuo je padu tri metre globoko pod pot. Par padcu se je precej udaru u gla-vo an doblu več poškodb po telesu an zattoo se bo muoru zdraviti najmanj dva tjedna.

HLODIČ — Ze dugo cajta čujemo, de ljudje kumrajo, zak' pošta jim ne pride u pravim cajtu damú parnešená an u časih gre tud' zgubjena. Tuole se doga-ja, zak' naša puoštarica kakšenkrat daje drugim ljudem puošto, ki pogostoma po-zabijo. Zavoj tega prosimo, de puoštarica parnese sama puošto na duom na ka-tjere je puošta indiracana. Tuo ne velja samo za pisma, ampá tud' za žornalje.

POŠTA

K. A. — Podbonesec — Če je bila med njivo, ki je bila že poprej vašá last, in med pozneje kupljeno njivo kaka pot, u kateri so mjeti sosedje pravico hoditi in voziti, jim morate tudí v nadalje pustiti to pot, čeprav sta sedaj obe njivi vašá last. Če pa si sosedje take pravice niso pridobili ne s pogodbo ali kak drug zako-nit način in torej neupravičeno uporab-ljajo pot med vašima njivama, jim lah-ko to prepoveste. Če se stvar ne bo dala zlepa urediti, se boste morali obrniti na sodišče. Svetujemo vam pa, da se naj-prej informirate pri prejšnjemu lastniku njive, kako je bilo pravzaprav s to potjo, preden bi se spustili v morebitno pravdo.

PETER NOVAK

Krajevna imena v Terski dolini

Narodni buditelj v Slovenski Bistrici na Štajerskem

Med znamenite beneške Slovence moramo prišteti tudi Petra Novaka-Sklevzičev iz Podbrda v Terski dolini. Rodil se je dne 20.12.1854 kot sin kmečkih staršev. Zaradi slabih gospodarskih razmer, ki so vladale v družini, se je njegov oče Janez preselil z vso družino leta 1859 v Černeck pri Slovenski Bistrici na Štajerskem, odkoder so se pa že čez par let preselili k Sv. Urbanu pri Ptuj, kjer je Peter obiskoval ljudsko šolo. Od tu so se potem preselili v slovensko Bistrico kjer je Peter Novak častil do svoje smrti.

venci politično ločili, je nastopil Novak na listi Slovenske kmečke zveze in bil leta 1909 proti štajercu Kresniku v volilnem okraju Konjice-Slovenska Bistrica izvoljen za deželnega poslanca. Kot poslanec si je mnogo prizadeval, da bi se državna cesta od Slovenske Bistrice preločila po ravnem na Oplotnico in za preložitev klanecv pri Sv. Jožetu in pri Klopcah, a vojna je preprečila, da ni prišlo do izvedbe vseh njegovih načrtov. Med vojno je dvigal narodno zavest ter agitiral za majniško deklaracijo, ob pre-

Francesco Musoni je zelo znan po svojih spisih o Beneški Sloveniji. Vendar pa, se je pripetilo tudi njemu, da je zagrešil nekatere napake. Tako je v svoji knjižici »Krajevna imena in slovanski element v Furlaniji«, ki je bila tiskana v tiskarni M. Ricci v Firencah leta 1897, zagrešil precej veliko napako. Očitno Musoni ni nikoli obiskal Terske doline. Zato bo točno kar piše o Nadiški dolini, kjer je bil rojen, medtem ko se glede Terske doline nanaša samo na informacije in je zato prišel v neprijetno protislovje.

Govorec o krajevnih imenih in o njihovem slovenskem izvoru trdi, da je italijansko ime Lusevera, ki je sedež občine v Terski dolini, prišlo iz besede luža. To-

da že sama lega te vasi popolnoma demantira to domnevo. V resnici se Brdo, kot pove že njegovo ime, nahaja na vrhu hriba. Od Velikega vrha se odcepi odra-stek, ki se spusti v nižino in potem se zopet dvigne ter tvori obronek, na katerem stoji vas. Zaradi take lege tu ne more biti stoječih voda, kakor tudi ne studencev. V resnici imamo tu samo majhen vodni izvir na zapadnem pobočju tega hriba, ki pa leži nižje kot pa so vaše hiše. Toda tudi ta voda zaradi strmega pobočja takoj odteče in ne tvori kakšnih mlak. Komaj, komaj da namaka manjši travnik pri svojem izviru.

Pravi izvor za italijansko ime Lusevera je treba poiskati v beneščanščini. Italijansko ime moramo razdeliti v dva de-

la: »Luse«, ki stoji v beneškem narečju za italijansko besedo »luce« in »vera«. Na ta način vidimo, da gre za ime, ki se nanaša na lego kraja. Poudariti moramo namreč, da je v času ko je ime nastalo, besedica »luce« imela širši pomen, kot pa ga ima dandanes. »Luce« (luč) je pomenilo takrat pogled, ali razgled, kot se še dandanes uporablja to besedo pri nekaterih tehničnih izrazih.

Do tega je prišlo zato, ker so imena vasi v Terski dolini v italijanščini popolnoma ločena od prvotnega imenoslovja v slovenščini. Enak izvor ima tudi naziv Villanova, ki so ga nadeli za slovensko ime Zavrh. Tudi to italijansko ime je nastalo iz združitve pridevnika in samostalnika. Villa so imenovali nekoč vsako vasico, ki je tvorila naselje. Tako so pod vikariatom v Tarčentu in vicarium sclavorum, ki je imel svoj sedež najprej v Tarčentu in potem v Cizerjah, imeli številne »ville«, med katerimi je bilo tudi Brdo. Ko se je tem pridružil še Zavrh, so ga imenovali Villa nova, ker je bil ta kraj na novo priključen k tej skupnosti. Pridevek »nova« (nov) je star pridevnik iz beneščanščine, ki stoji za italijansko besedo »nuova« z istim pomenom. Na ta način vidimo, da imajo starejše vasi v Terski dolini svojo originalno slovensko ime in da so bile pozneje prekrščene v italijanščino, ne na podlagi slovenskega, ampak na podlagi beneščanskega naziva.

O tem vprašanju bomo v kratkem bolj obširno razpravljali, kakor smo to že storili glede osebnih in rodbinskih imen iz tega področja.

S temi pripombami na rovaš Musonijeva dela nočemo podcenjevati njegove vrednosti. Hoteli smo samo popraviti neko pomenoto. Kakor se je zmotili on, bi se lahko pripetilo tudi nam in v tem primeru nas lahko vsakdo opozori na napako.

PODBRDO V TERSKI DOLINI, ROJSTNA VAS PETRA NOVAKA

Po končani ljudski šoli se je petnajstletni Peter posvetil zidarskemu delu, toda njegova prirojena inteligenca ga je gnala k učenju in zato se je v prostih urah sam izobraževal. Kmalu je zapustil zidarski poklic in začel v Slovenski Bistrici gostilničarsko obrt. V svoji gostilni je osredotočil vse slovenjebistriško narodno življenje, saj je njegova gostilna postala kmalu sedež narodnih organizacij, pri katerih je Peter Novak pod vplivom L. Stepišnika in dekana A. Hajška ter U. Lemeža aktivno sodeloval. Leta 1892 je bil soustanovitelj podružnice Družbe Cirila in Metoda in 1894 Posojilnice, kjer je bil knjigovodja od ustanovitve do svoje smrti. Vse to mu je omogočalo stik z ljudstvom in agitacijo. Leta 1900 je bil tudi med ustanovitelji Čitalnice, pozneje pa je postal šolski oglednik in član okrajnega in krajevnega šolskega sveta. Ko so se leta 1907 štajerski Slo-

vratu pa je bil član Narodnega sveta v Slovenski Bistrici. Leta 1919 do 1922 je postal vladni komisar v okrajnem svetu in pri okrajni posojilnici. Ves čas svojega javnega delovanja je poročal o narodnih in narodnogospodarskih vprašanjih v »Slovenskem gospodarju«, »Strazhi«, »Slovenec« in v celjski »Domovini«.

Se marsikaj bi naredil za slovenski narod toda njegove načrte je preprečila smrt, dne 26. septembra 1922, to je točno pred tridesetimi leti.

Nepismenost v svetu

Se danes je po svetu polovica prebivalstva nepismenega. Največ nepismenih je v Aziji. Od 450 milijonov Indijcev je nepismenih 400 milijonov. Popolnoma je odpravljena nepismenost v nekaterih zahodnih državah in Skandinaviji.

Kuga v Čedadu in okolici

Opis kuge iz spisa: Žalostni in bedni spomini o dogodkih, ki so se dogajali v letih 1598 in 1599 medtem ko je močno razsajala in mučila ljudi kuga v Čedadu in njegovi okolici, opisani od msgr. Mihaela Missia, kanonika stolnega kolegija, ko je bil še kurat pri župni cerkvi Sv. Silvestra v tem mestu, in je bil sam sreči tolike bede.

Leta 1598, meseca junija, se je začela kužna bolezen v Bovcu, Kobaridu in drugih krajih te dežele... V začetku avgusta so odkrili to bolezen v neki hiši v gorah, v kraju, ki se imenuje Livek. V neki hiši je bilo 22 ljudi, ki so vsi umrli, razen neke ženske... Zdravstvene oblasti so se takoj začele zanimati in odredile varnostne mere pri poštnem prometu, na gorskih prehodih in v dolini. Toda vse je bilo zaman, ker je kuga prišla ne samo v mesto, ampak tudi v njegovo okolico, zlasti v vasi Remanzacco, Fremariss, Fiumano, Galliano, Roatis, Griglione, Carraria, Albana, Grupignano, Muimas, Ruvignas, Zuchula, Sopavitt in v kraje San Posso in San Gravzo. Vsi ti kraji so spadali pod Čedad in kuga je napravila v njih grozno razdejanie.

Stvari so šle v redu do 5. dne omenjenega meseca. Na 15. dan istega meseca pa je umrla za kugo Helena, sestra Francesca Colauta, mesarja. Niso verjeli da je kuga, ker zdravnik Spinelli ni spoznal znakov te bolezni in to je bila naša nesreča... Pomanjkanje nadzorstva nad to hišo je povzročilo plamen, ki je povzročil veliki požar, kateri nas je toliko mučil.

Govori se, da je omenjena Helena kupila neko blago od ene izmed onih žensk iz Livka, ki so kmalu potem umrle za kugo. Dalje pravijo še, da je bila žena Franciška Croatta Zampina, mesarja, skrivaj v Kobaridu v času kuge, kjer je bila v hiši žene nekega Vulcana, njene svakinje in da je od tam prinesla nekatere stvari v Čedad, se je kmalu vrnila in šla v hišo mesarja Franciscuta. Ko je umrla sestra, so jo zopet našli, bila je skupaj z drugimi pridržana, potem pa oproščena; malo dni pozneje je omenjena ženska umrla skupaj s tremi otroki, ker je bila pridržana v omenjeni okuženi hiši.

V okolihu so bile okužene tudi vasi Viskorša, Zavrh in drugi slovenski kraji, ki leže v hribih nad Nemami, na polju Chiassa in po drugih krajih okrog Tricesima, kjer je mnogo ljudi umrlo, in po nekaterih zgoraj omenjenih slovenskih vaseh je ostalo le malo ljudi.

Narečja v Beneški Sloveniji

Po ugotovitvah slavnega poljskega slavista J. Baudouina de Courtenaya se delijo beneški Slovenci po narečju v štiri skupine, in sicer:

1) REZIJANI, ki spadajo pod okraj v Fontebi, razen onih v Učji, v dolini Bologa potoka, ki teče v Sočo in kateri spadajo v naše področje. Ta skupina predstavlja zgodovinsko nadaljevanje združitve raznih slovanskih rodov, ki so se po-

mešali s precej številnimi tujimi elementi, ki so pustili v jeziku precejšnje ostanke, zlasti v izgovorjavi samoglasnikov. Tudi po zunanosti (črne oči in lasje, olivna barva kože) se razlikujejo ti prebivalci od drugih beneških Slovencev. Da izhajajo iz raznih rodov je razvidno iz najmanj štirih variacij, v katere se deli njihova govorica. Narečje v Učji izhaja iz govorice v Osojanih, v nekaterimi bolj arhaičnimi oblikami, ki so bolj preproste in se bolj približujejo govorici bližnjih Slovencev, izgovarjajoč sou, dou, blu, namesto sol, dol, bil.

2) SLOVENCI V TERSKI DOLINI, v okrajih Humin in Tarcent, so Srbohrvatje podoben onim v Istri in ob Kvarneru. Na področju tega narečja je bil napisan najstarejši dokument v slovenskem jeziku, ki predstavlja zato veliko zgodovinsko vrednost. Je to dnevnik bratovščine Sv. Marije v Černej pri Nemah, ki začena leta 1459 v latinščini, toda nadaljuje od 1497 do 1588 v slovenščini.

3) SLOVENCI OD SV. PETRA SLOVENOV (Nadiška dolina z dolino reke Aborne. Kozice in Arbeča) izhajajo iz kombinacije srbohrvatskih in slovenskih elementov: njihova osnova je srbohrvaščina prejšnje skupine z poznejšim prevladovanjem slovensčine, zlasti pravih vzhodu. Kot prehodna narečja med drugo in tretjo skupino lahko smatramo govorico Slovencev iz Čenebole in Mažerole. Vendar pa je precej razlike med govorico v Nadiški dolini in ono v dolinah Kozice in Arbeča.

4) SLOVENCI OB IDRIJCI pripadajo slovenski skupini, katere govorica je nadaljevanje slovenskega narečja iz Brd proti vzhodu in sega na severu do Karnia ob Soči.

Cepnav je določena ta razdelitev na znanstveno - jezikovno - etnografski podlagi, vendar se zadnje tri skupine ločijo med seboj le malenkostno; samo rezijanščina ima večjo razliko, vendar pa se ne oddalji toliko, kakor večina italijanskih narečij od italijanskega knjižnega jezika.

DCN EUGENIO BLANCHINI:

Kmečka posest v Beneški Sloveniji

(Iz monografije »Kmečka posest v italijanski Furlaniji in njene gospodarske in socialne potrebe« — Videm, Tiskarna Patronato 1898.)

Dovolj je če povemo, da pride poštenost pri njih tako daleč, da največkrat pustijo odprte svoje hiše in svoje hleve, tako podnevi, kot ponoči, tudi ko so vsi domači zdoma. V dokaz nam služi tudi spodaj navedena statistika. Ker nisem

mogel priti do ločene statistike o kriminalu za okraj Sv. Peter, ki tvori največji del Beneške Slovenije, o kateri je tu govorja, navajam razpredelnico prestopkov, ki so bili izvršeni v okviru sodnega okraja v Čedadu (okraj Čedad in Sv. Peter).

Občine	moški	ženske	prebiv. l. 1895	občevalni jezik	prekrški l. 1895	globe l. 1895
Ahten	1550	1950	3500	slovenski		
Buttrio	1211	1168	2379	furlanski		
Cedad	4350	4295	8645	»		
Corno di Rosaz.	845	893	1738	»		
Fojda	2542	2183	4725	slovenski		
Ippolis	520	441	961	furlanski		
Manzano	1520	1640	3160	»		
Moimacco	687	663	1350	»		
Fovoletto	2326	2542	4868	»		
Fremariacco	1453	1442	2895	»		
Prapotno	1294	1128	2422	slovenski		
Remanzacco	1642	1619	3261	furlanski		
San Giov. Manz.	1286	1305	2591	»		
Torjan	1728	1632	3360	»		
Dreka	725	653	1378	slovenski		
Grmek	977	723	1700	»		
Ronac	856	803	1674	»		
St. Lenart	1440	1210	2650	»		
Sv. Peter	1973	1652	3625	»		
Sovodnje	1171	1085	2256	»		
Srednje	956	935	1891	»		
Tarcent	1049	1065	2114	»		
Skupaj			63143		563	175

Kakor je v Beneški Sloveniji zelo razvit občinski čut. Človek se je vsidral v svoji družini, sprejme vsakogar, je prijazen z vsemi, ima vse rad, se odzove tudi najpotrebnejšemu, kadar je treba pomagati svojemu bližnjemu ali popotnemu človeku, toda je nezaupljiv proti vsem in noče ničesar tvegati.

Zato obstojajo le šibke vezi med sorodnimi družinami. Zato bi bilo vsaka družina samo zase, le kadar je treba napraviti neko skupno delo, se zberejo in se združijo. Tedaj jih lahko združi en človek pri skupnem delu, zlasti če gre za gradnjo cerkve, ceste, kaplanije, ki se vzdržujejo same in pri tem nudijo najboljše, kar imajo v svoji revščini, zlasti po gorskih vaseh.

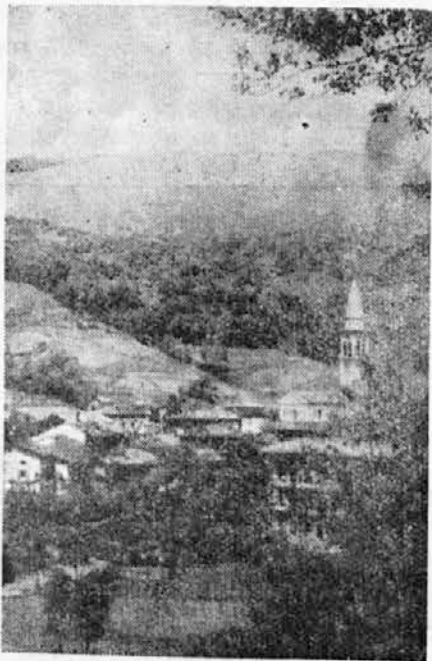
Z ozirom na te njihove vrline in napake se mi zdi, da bi bile za beneške Slovence zelo koristne kmečke posojilnice. Doselej pa se še nihče ni brigal za njihovo ustanovitev, ker se je verjetno ustrašil težav, na katere se naleti pri uvedbi vsake nove stvari. In vendar bi bilo dovolj pogovoriti majhno število ljudi, kar bi omogočilo ustanoviti posojilnice, ker so vsi posestniki in bi takoj uvideli korist ter sledili temu prvemu vzgledu. Kdo bo tisti župnik ali kaplan, ki bo imel za slugo, da bo prvi prebil led? Ali ga bom lahko štel med svoje prijatelje?

Kako dobro bi bilo, če bi se potem polagoma lahko ustanovilo tudi domače razodetje, ki bi poravnalo njihove družinske spore. Isto lahko rečemo tudi o ustanovitvi mlekarne za gorske prebivalce, o kmetijski šoli in vzornem posestvu za one v dolini. Najbolje bi bilo

ustanoviti farne odbore in podobne, ki bi upeljali med prebivalstvo duh združenja, sporazuma in medsebojne strpnosti. Prav tako bi bilo zanje koristno društvo za izmenjavo pridelkov med spodnjo in zgornjo Furlanijo s svojimi proizvodnimi in potrošnimi skladišči, kjer bi izmenjavali maslo in sir z gora z žitom z ravnine. Slovenci s hribovitih krajev morajo kupovati večji del koruze, ki pride celo vrsto rok, vozov in hrbtov, predno pride do potrošnika.

Za sedaj že obstoja v manjšem obsegu taka izmenjava koruze z kostanjem med goro in ravnino.

(Konec.)

TAJPANA V KARNAHTSKI DOLINI

ZA NAŠE DELO

Parpravite sode za targatou

Kakuo se odpravi novim sodom duh po ljesu:

Ce ste kupil nou sod an diši po ljesu ne smijete vanj dajat vina, zak' bi vino ušafalo tisti slab okus an duh. Za odpravit tist duh je narbuš, de napounite sod z japneno vodo, u katjeri zmješa-te za usak hektoliter 35 do 40 gramou solitra. Cez šest do osem dni spraznite sod an ga splakujete tulku cajta, dok ne bo tekla iz njega popolnoma čista voda. Takuo parpravljen sod ne bo dau vinu nobednega okusa.

Mufove sode:

Mufove sode je trjeba oprat prej z marzlo vodo an s kartačo (spacolo) an potlé z uročo vodo u katjero ste dal malo sode. Ce je sod zlo mufou, je trjeba uzet eno dno proč an ga potlé postargat al ožgat. Potlé je trjeba sod še ankrat splaknit z uročo vodo an ga zavinit. Sod se narbuš žge z žganjem, s katjerim se znotraj polije.

Kako pitamo perutnino

Jesen je paršla an paršu je cajt ko bo muorla usaka gospodinja začet mislit na pitanje perutnine (kokoši, race, gusi an druge). S pitanjem perutnina pardobi na pejzu, njero mesuo rata buj dobro an dobi mast. U telim cajtu naj gospodnje izberegjo tiste kokoši al' drugo perutnino, ki bo služila za rejo. Tiste pa, ki so namenjene za ubit, naj jih lepou opita.

Kokoši an peteline, ki jih mislite pitat zaprite u tesen kokošnjak an jim dajte za jest kakih petnajst dni zlo dobro. Peteline je potrjeba zapret same. Dobro je tud, de je kokošnjak zatemjen; le kadar jim dajate za jest naj bo svetlo. Narbuša hrana an ki ne košta dost je kuhan krompir an sjerak. Sjerak naj bo namočen, de ga kokoši prej zmlejejo u želodcu. Dobro pita tud kuhano korenje. Trjeba jim je dajat jest štjerkrat na dan an nimar ob tistih urah an pre-ca ko končajo jest je trjeba ostanke proč spraviti an kokošnjak zatemnit. Glih takuo kot kokoši an peteline se pita race, gusi, samo telim muorate dajat fuotar buj rjedek an več vode za pit.

Ce čitē živali pru dobro opitat jih muorate dva tjedna prisilno šopat (da-

jat jim hrano u klun). Sopa se takuo, de se trikrat na dan uzame živali iz kokošnjake an se jo našopa z dobrim fuotram. Narbušji so sjerkovi al ječmenovi svalki zmješani z mljekom. Svalki (tuo so makaroni) naj buodo dugi največ šest centimetru an tulku tardi, de jih z lah-koto porinite u garlo. Par tjem je trjeba lepou gledat, de žival ne zapitate, trjeba jim je dat le tulku, de ima gožo pouno. Ce žival slabo prebavlja ji je trjeba dat par kaplic olja an muora mjet nimar dosti vode u katjero daste malo zdrobljenega uoglja al drobnega pjeska. Svalke pomočite nimar u vodo, de jih takuo buj lahko požre žival. Gusam dajte usakikrat za pit malo slane vode, de jim buodo buj zrastla jetra. Jetra, če so gusi dobro opitane lahko vago-ajo adnó kilo an še več an tiste so vrjedna tulku kot usa hrana, ki ste jo ponucl za pitat gusi.

Starost ovce spoznaš po zobeh

Ovci zraste u parvem ljetu starosti usjeh osem sprjednjih zob, ki se kličejo sekauci. Tisti zobje so majhni an jim pravimo tud mlječniki (mlječni zobje). Njeso stalni ampa počasi izpadejo an na njih mjesto zrastejo drugi — stalni zobje, ki so taki kot lopatice. U drugem ljetu izpadejo stran dva zoba na sredi čeljusti (mašela) an tam zrastejo dva druga. U trećem ljetu izpadejo dva druga majhna, takuo de ima ovca, kar je stara tri ljeta štjeri lopatice an na usaki strani po dva mlječna zoba. U četartim ljetu ima šest lopatic an še po adn mlječni zob na usaki strani. U petem ljetu ima osam lopatic, ki zrastejo popolnoma u šestem ljetu, an takrat doraste tud ovca.

Kako vjemo če je mljeko dobro

Za vjedat, če mljeko je dobro an zdravo se lahko poskusi na več viž. Lahko se zvje, če je čedno pomouženo, če je normalno, to je če mu nje prilita voda al oduzeta smetana, če je zdravo an frišno an kulku je mastno.

Za vjedat, če je mljeko čedno:

Ta poskus lahko nardimo na dve viži: en liter mljeka zlijemo u glažovo posodo an ga pustimo stat en par ur. Usá umazanija se usede na dno an takuo lahko vjemo kajšno je mljeko. Za drugo vižo poskusa nucamo cedilo an vato (bombaž) skuozi katjero počasi ulivamo od usake krave al tistega, ki nosi mljeko en liter mljeka, de se precedi. Po usakim litru mljeko vato zamenjamo an jo ložimo na bjelo karto an pot vato napišemo ime tistega, ki je parnesu mljeko. Kar se vata posuši, pregledamo an takuo bomo zvjedli čuo umazano mouze.

Ce je mljeko frišno an zdravo:

Tuo bomo zvjedli, če nucamo valice-role, ki ga prodajajo u špecjariji. U malo flaškico ulijemo za dva centimetra mljeka an dva centimetra valicerolae, potlé flaškico stresemo, de se use skupaj lepou zmješa. Mljeko se u valicerolu raztopi an pofarba. Frišno mljeko dobi farbo kakava, kislo mljeko dobi rumeno farbo. bouno mljeko pa je vjol-často al plavo.

Ce je mljeku uzeta smetana al dodana voda:

Tuo bomo zvjedli, če nucamo »gosto-

mir« al »laktodensimeter«. S tisto par-pravo se zvje pejz mljeka. Ce je mljeku prilita voda mu pade špecifična težā, če je pa mljeku uzeta smetana, se težā uzidigne.

Teža lesa

Adán kubični meter lesa dá kg:

	surou	suh
Gaber	1080	820
Hrast	1080	760
Jasen	920	720
Bukva	990	720
Oreh	990	720
Javor	940	700
Buor črni	900	670
Macesen (lareš)	760	670
Brjeza	940	600
Buor bjeu	700	520
Lipa	730	520
Smrjeka	740	470
Topóu	840	450

Pobjeranje encjana

Tisti, ki imajo namjen pobjerat po go-rah encjan (košutnik) naj se zapuomne-jo, de je sadā te narbušji cajt. U jeseni encjanova korenina je buj trda kot na pomladi al poljete, zavoj tega njena težā se zlo darži.

Menjava denarja

Zlata šterlina	7760
Napoleon	6155
Dolar	643
Šterlina karta	1590
Francoški frank	152
Svicarski frank	152
Belgijski frank	12,20
Avstrijski šiling	21,50
Zlato po gramu	810
Srebro po gramu	18

GOSPODARSTVO

Gobe - mesuo te ubogih

Ljetos u naših krajah je zrastlo tikaj gob, ki ne puomnemo že dugo cajta. Po navad so bli samo nekatjeri ljudje, ki so jih hodil brat an tisti so že vjedli, kje so kraji, de rastejo. Ljetos pa hodi-jo usi jih pobjerat, zak vjedo, de jih lahko dobro prodajo.

Gobe so jih nosil na prodajo na čadadski targ an u začetku so jih plaču-val tud po 350 lir kilo. Zadnje dni pa je kup zlo padu, zak' na targu so no-sil usak dan več gob an popraševanje po njih je bilo majše. Ker jih njeso mogli prodat an goba je taka rječ, ki se hitro pokvar, jih je pobjerala nazadnje čedadaska industrija za konzerviranje gob, ki jih je plačevala samo 40 lir po kile. Industrija je letošnje jesen takuo dala djelo približno 70 ženam, ki so takuo mogle se tudi tiste zaslužiti lje-

pe sude, zak' so jim dajal tud po 100 lir na uro.

Zlo već koristi bi mjet naši ljudje, če bi sušil gobe an jih potlé prodajal, zak' za suhe bi dobil dost već kot za frišne an bi jih tud buj lahko prodal, zak' se jih lahko pošlje delec. Seveda bi bluo trjeba, de se naši ljucje naučijo katjere gobe so ta prave za jest, zak' goba je adnā rječ, ki je zlo strupena, če nje ta prave surote. Gobe pa, kot smo povjedal, so zlo fina jed an zatuo je dosti štjeta cd go-puodcu. Gobe so tud mesuo te ubogih, zak' imajo u sebe tiste sstance kot mesuo: 77% vode, 2% cukerja, sstance dušika (azotate) 7,57%, masti 0,57% an fosfata od potasja 0,70%. Za-tuo mucarajo par nas ljudje buj cenit pobjeranje gob, zak' od njih bi lahko dobil dobar zaslužek.

Kup na debelo

ZIVINA ZA ZAKOL

	po kg.
Krave	L. 180 do 210
Voli	» 210 » 250
Jenice	» 200 » 260
Teleta	» 400 » 450
Jarčki	» 220 » 240
Ovce	» 180 » 200
Kozé	» 120 » 130
Pitana praseta	» 280 » 320

ZIVINA ZA REJO

	po glavi
Krave mlekarice	L. 100000 do 150000
Jenice breje	» 120000 » 160000
Praseta do 15 kg	» 5500 » 7000

PERUTNINA - ZAJCI - JAJCA

	po kg.
Kokoši	L. 550 do 600
Race	» 520 » 580
Purani (dindje)	» 520 » 560
Zajci	» 220 » 240
Piščanci	» 650 » 700
Jajca usako	» 28 » 30

SER AN MASLO

	po kg.
Mlekarniško maslo	L. 950 do 105
Domače maslo	» 850 » 900
Ser do 2 mjesca star	» 460 » 500
Ser čez 2 mjesca star	» 650 » 750
Skuta	» 350 » 400

ZITARICE

	po kuintalu
Ušenica	L. 6700 do 6800
Sjerak	» 5500 » 6000
Ušenična moka	» 8500 » 9500
Ušenični otrobi	» 3800 » 4000

SENUO

	po kuintalu
Djetelsko senuó	L. 2500 do 2600
Navadno senuó	» 1450 » 1500
Ušenična stis. slama	» 450 » 500

GRADBENI LES

	po kubičnem m.
Bukovi hlodi	L. 13000 do 14500
Orjevovi hlodi	» 29000 » 32000
Cerješnjovi hlodi	» 19500 » 20000
Smrekovi hlodi	» 11500 » 12500

DARVA ZA ZGAT

	po kuintalu
Bukove darvá suhe	L. 1900 do 1350
Bukove darvá surove	» 1050 » 1150
Bukove oglje	» 2100 » 2500

SADJE AN ZELENJAVA

	po kg.
Jabuka	L. 10 do 15
Hruške	» 10 » 15
Breskve	» 30 » 45
Frišen fižou	» 70 » 90
Gobe	» 70 » 150

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir

Založnik: »Matajura« d. z o. z.

Dovoljenje videmskega sodišča štev. 47 z dnem 26.7.1950

Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Ljudska pravca: Gozdar Sam in zlodej

Gozdar si nalovi v gozdu polhov, ker je pa lačen jih kar hitro odere, zakuri ogenj

in jih peče. Tako sedeč pri ognju se mu nenadoma prikaže izza drevja zlodej, ki

ga viraša kako mu je ime in gozdar od-govori, da mu pravijo »Sam«. Tedaj iz-

veče zlodej iz žepa veliko krastačo in jo roče speči na gozdarjevem ognju. Gozdar

mu prepove peči in zato se spoprime-ta. Dolgo se obdelavata in nazadnje gozdar

pograbi goreče poleno in osmódi zlodeja po glavi. Osmojeni zlodej vpije na pomoč

in na njegovo vpitje pride iz gozda na ti-soče zlodejev. Virašajo kdo ga je tako

pretepel in zlodej odgovori, da Sam. Ker njegov pomočniki mislijo, da se je osmo-

dil sam, so mu dejali, da naj še sam trpi, če ga boli in zato oddidejo od koder so

prišli. Gozdar se zadovoljno smeje, ker je tako ukanil zlodeja.